

доповнений виходячи з конкретного випадку.

Під час опитування, необхідно враховувати, що особи при висвітленні події, що трапилась можуть перебільшувати, зменшувати або прикрашати які-небудь подробиці.

Проведення першочергового опитування забезпечує отримання найбільш повних та точних вихідних відомостей. При цьому набагато краще проводити опитування та огляд місця події одночасно. Опитувати осіб необхідно паралельно та у різних приміщеннях з подальшою звіркою отриманих відомостей. Це може забезпечити отримання уточнень на питання, які можуть не виникнути, якщо не звернути увагу на них на першочерговому етапі.

У даній статті здійснено спробу визначити деякі підходи до проведення розвідувального опитування осіб при проведенні першочергових ОРЗ по розкриттю злочинів, вчинених групами неповнолітніх, розроблення на цій основі відповідні рекомендації щодо цієї діяльності. На нашу думку, сформульовані та викладені вище положення, висновки можуть бути використані оперативними підрозділами ОВС та бути підгрунтям для поліпшення їх діяльності.

УДК 351.746.2:340.5

С.А. Сумський

ПРОЦЕСУАЛЬНА ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті аналізуються питання процесуальної оцінки результатів оперативно-розшукової діяльності. Наводяться критерії оцінки для визначення процесуального значення результатів оперативно-розшукової діяльності

Ключові слова: кримінальне судочинство; оперативно-розшукова діяльність; результати оперативно-розшукової діяльності; доказ.

В статье анализируются вопросы процессуальной оценки результатов оперативно-розыскной деятельности. Приводятся критерии для определения процессуальной значимости результатов оперативно-розыскной деятельности.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство; оперативно-розыскная деятельность; результаты оперативно-розыскной деятельности; доказательство.

In article the processual value of operational detection results are analyzed. The concrete propositions about criteria of processual value are formulated

Key words: criminal trial; operational detection; results of operational detection; evidence.

Не буде перебільшенням вважати, що проблема оцінки доброякісності доказів у кримінальному процесі являє собою одну з центральних проблем теорії доказів, маючи велике практичне і теоретичне значення. Виступаючи певною формою пізнання, оцінка доказів складає невід'ємну частину кримінального процесу, зв'язуючи між собою окремі етапи цієї діяльності, і в той же час будучи засобом вираження її результату. Оцінка доказів і методи її здійснення знаходяться в прямій залежності від право-

вих і моральних норм, розвитку науки, у тому числі правової, і від використання її досягнень у правосудді¹. Варто відзначити, що дослідження оцінки доказів як складної розумової діяльності людини завжди займало одне з провідних місць у роботах учених-процесуалістів.

З метою розкриття методологічної функції оцінки в розслідуванні злочинів слід з'ясувати її структуру. На думку І.М. Лузгіна структурна характеристика оцінки в пізнавальній діяльності містить у собі такий немаловажний елемент як ціннісна орієнтація², що містить певні критерії, на підставі яких оцінюючий суб'єкт піддає аналізу визначений об'єкт, під яким у юридичній літературі традиційно розглядаються докази та їх джерела³. Визначення цінності того чи іншого об'єкта як результат оцінки не є встановлення тільки внутрішніх властивостей предметів і явищ, оскільки їх цінність виявляється лише у відношенні суб'єкта до речей та подій. Будь-яка оцінка при цьому являє собою єдність суб'єктивного й об'єктивного моментів у пізнанні, вона виявляється у відношенні суб'єкта, що пізнає, до навколишньої дійсності. Погоджуючись із наведеною думкою, варто визнати, що до доказів, що використовуються у кримінальному судочинстві, висуваються певні вимоги. Це викликано тією обставиною, що інформація, яка складає зміст доказу, являє собою надзвичайно складне і багатогранне поняття: вона може бути об'єктивною і суб'єктивною, свідомою і несвідомою, оптимальною чи надлишковою, помилковою чи істинною. Процеси збору, обробки і використання інформації повинні здійснюватися на основі вироблених у науці вимог, що складають зміст ціннісних критеріїв, під якими традиційно розглядаються вірогідність, належність і допустимість.

Пристаючи до розгляду критеріїв оцінки доказів, слід зазначити, що відомості про факти як зміст доказу повинні, насамперед, мати ознаку вірогідності. В процесуальній науці відсутній однозначний підхід до визначення даного критерію. В. Гмирко вважає, що достовірність доказів – це результат позитивної оцінки ступеня їхньої інформаційної придатності правильно висвітлювати факти предмета доказування з огляду на зміст інформації та якість її процесуальних джерел⁴. Вірогідність доказів розуміють також як відповідність їх змісту тому, що мало місце в дійсності⁵. Ю.Ю. Орлов, досліджуючи якість оперативно-розшукової інформації,

¹ Лузгин И.М. Сущность и методы оценки доказательств // Советское государство и право. - 1971. - № 9/ - С. 98.

² Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования. - М.: "Юридическая литература", 1973. - С. 181.

³ Михненко М.М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні: Вибрані твори. - К.: Юрінком Інтер, 1999. - С. 117.

⁴ Гмирко В. Кримінально-процесуальні докази: поняття, структура, характеристики, класифікація: Конспект проблемної лекції. - Дніпропетровськ, 2002. - С. 24.

⁵ Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України. 4-те видання. - К.: А.С.К., 2003. - С. 289.

вважає, що під вірогідністю слід розуміти перш за все істинність інформації, її відповідність об'єктивній дійсності¹.

Наступним критерієм, детально опрацьованим в теорії є належність доказів. Під належністю доказів пропонують розуміти можливість їх використання для встановлення таких фактів і обставин, що підлягають доказуванню по кримінальній справі, в силу існуючого між ними взаємозв'язку². Інші автори визначають належність доказів як здатність прямо чи побічно встановлювати факти, що мають значення для вирішення кримінальної справи³. В.П. Гмирко належність доказів визначає як результат позитивної оцінки сторонами і судом їхньої пізнавальної придатності підтверджувати, відкидати або піддавати сумніву висновки щодо існування (неіснування) доказуваних фактів кримінальної справи з огляду на характер логічного зв'язку між доказами та цими фактами⁴. Більшість авторів виділяє при цьому два взаємозалежних моменти, що визначають належність доказів. Перший момент полягає в тому, чи входять обставини, для встановлення яких залучаються певні відомості, у коло обставин, що мають значення для вирішення кримінальної справи. Друге, чи здатні ці фактичні дані встановлювати ці обставини, тобто давати відповіді на питання про наявність-відсутність зазначених обставин⁵.

Отже, встановлення обставин, що входять у предмет доказування, здійснюється за допомогою тільки таких відомостей, що дозволяють прямо чи опосередковано встановлювати факти, що мають значення для вирішення кримінальної справи. Таке формулювання дозволяє стверджувати про безпосередній зв'язок між глибиною та всебічністю досудового слідства і судового розгляду справи, з одного боку, і правильно вирішеного питання про належність доказів, тобто про предмет доказування, з іншої сторони.

Варто зазначити, що для визнання доказу належним до справи не має значення, чи входять обставини і факти, що встановлюються ним, до кола тих компонентів предмету доказування, що безпосередньо передбачені ст. 64 КПК України чи відносяться до числа так званих "проміжних"

¹ Орлов Ю.Ю. Показники якості оперативно-розшукової інформації // Право України. - 2005. - № 12. - С. 53.

² Горський Г.Ф., Кокорев Л.Д., Элькінд П.С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. - Воронеж, 1978. - С. 103.

³ Михайловская И.Б. Относимость доказательств в советском уголовном процессе // Советское государство и право. - 1958. - № 12. - С. 120.

⁴ Гмирко В. Кримінально-процесуальні докази: поняття, структура, характеристики, класифікація: Конспект проблемної лекції. - Дніпропетровськ, 2002. - С. 18.

⁵ Горський Г.Ф., Кокорев Л.Д., Элькінд П.С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. - Воронеж, 1978. - С. 103; Моисеева Т.В. Судебный контроль за соблюдением права граждан на тайну телефонных переговоров и иных сообщений // Журнал российского права. - 2001. - № 1. - С. 55.

фактів і обставин¹. Не має в цьому сенсі значення і те, чи вказують відомості про факти на обставини позитивного чи негативного характеру, встановлюють чи спростовують подію злочину, підтверджують чи заперечують винність конкретних осіб у його здійсненні. Кримінально-процесуальний закон (ч. 1 ст. 22 КПК України) у цьому відношенні зобов'язав прокурора, слідчого й особу, яка провадить дізнання, вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдують обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують і обтяжують його відповідальність.

Результати оперативно-розшукової діяльності повинні також бути допустимими - інакше кажучи, вони повинні володіти ще однією властивістю - придатністю з погляду законності джерел, методів і прийомів одержання і передачі інформації. Яку би вірогідну та належну інформацію не містили відомості, як би вони не відповідали об'єктивній дійсності, їх ніколи не визнають доказами, якщо вони не будуть представлені в передбаченому законом процесуальному джерелі². Відступ від визначених законом вимог ставить результати оперативно-розшукової діяльності в розряд недопустимих доказів, що виключає можливість їх повноцінного використання в доказуванні. Сьогодні є непоодинокими факти, що свідчать про подібні порушення, на що вказують у своїх дослідженнях вітчизняні і іноземні автори³.

В юридичній літературі допустимість доказів визначається неоднозначно. В.В. Золотих, наприклад, до правил допустимості відносить: 1) правило про належного суб'єкта; 2) правило про належне джерело; 3) правило про належну процедуру; 4) правило про "плоди отруєного дерева"; 5) правило про недопустимість доказу, заснованого на слуху; 6) правило про "несправедливе упередження"⁴. Н.М. Кіпніс пропонує діагностувати допустимість доказів таким чином: 1) наявність належного суб'єкта, уповноваженого проводити певні дії, спрямовані на одержання доказів; 2) належне джерело фактичних даних (відомостей, інформації), що складають зміст доказу; 3) належна процесуальна дія, що провадиться

¹ Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д., Элькин П.С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. - Воронеж, 1978. - С. 104-105.

² Моисеева Т.В. Судебный контроль за соблюдением права граждан на тайну телефонных переговоров и иных сообщений // Журнал российского права. - 2001. - № 1. - С. 55.

³ Гармаев Ю.П. Типичные ошибки в оперативно-розыскной деятельности по делам о взяточничестве // Уголовный процесс. - 2005. - № 3. - С. 55-61; Погорельский М.А. Судовий контроль та прокурорський погляд за використанням протоколів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі // Вісник Верховного Суду України. - 2003. - № 2. - С. 37.

⁴ Золотых В.В. Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе. - Ростов-на-Дону, 1999. - С. 58.

для одержання доказів; 4) належний порядок проведення дій¹. Н.В. Сибільова вважає, що допустимість охоплює з'ясування таких питань: 1) чи уповноважений суб'єкт на проведення певних дій по даній кримінальній справі; 2) чи маються формальні та фактичні підстави проведення даної дії; 3) чи відповідають тактичні прийоми, реалізовані в ході проведення дії, вимогам закону і моралі; 4) чи дотримані права і законні інтереси осіб, що приймають участь у слідчій дії, чи не допущене приниження їх честі і гідності².

В теорії здійснювалися також спроби визначити допустимість стосовно до результатів оперативно-розшукової діяльності. Так, С.М. Сівочек, вивчаючи питання допустимості результатів оперативно-розшукової діяльності підкреслює, що відомості, отримані в даному правовому режимі допустимо використовувати в доказуванні тільки в тих випадках, коли відоме їх джерело і спосіб одержання. Це необхідно, на думку автора, для перевірки й оцінки з метою встановлення питань про дотримання вимог законодавства³. С.А. Шейфер, досліджуючи допустимість результатів оперативно-розшукових заходів стосовно до стадій порушення кримінальної справи, вважає, що даною властивістю володіють лише "речові" результати заходів: копії документів, результати негласної відеозйомки, фонограми з записом телефонної розмови і т.д. При цьому процедура одержання оперативно-розшуковим підрозділом зазначених об'єктів і їх наступного подання повинні, на думку автора, задовольняти наступним вимогам: 1) предмети і документи повинні бути отримані оперативним підрозділом з дотриманням закону, у необхідних випадках – з дозволу суду; 2) факт одержання предметів і документів оперативним органом повинний бути засвідчений у відповідному оперативно-службовому документі; 3) предмети і документи направляються з постановою оперативного підрозділу, у якому стверджується їх значення для вирішення питання про порушення кримінальної справи; 4) про прийняття предмета чи документа особа, що провадить розслідування, складає протокол, у якому фіксуються факт подання об'єкта, його відмітні ознаки і походження (воно може бути згодом уточнене шляхом допиту осіб, що представили об'єкт); 5) своє рішення про прийняття поданого матеріалу уповноважений орган оформлює умотивованою постановою⁴. В.М. Тертишник та К.В. Антонов вважають, що допустимими за умов дотримання вимог за-

¹ Кишин Н.М. Допустимість доказательств в уголовном судопроизводстве. – М., 1995. – С. 27.

² Сибільова Н.В. Допустимість доказів у радянському кримінальному процесі. – К.: НМК ВО, 1991.

³ Сівочек С.М. Оцінка джерел доказів у кримінальному процесі. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2003. – С.14.

⁴ Шейфер С.А. Спорные вопросы концепции допустимости доказательств // Государство и право на рубеже веков: Материалы всероссийской конференции. Криминология. Уголовное право. Судебное право. – М.: ИГиП РАН, 2001. – С. 304.

кону можуть бути лише результати наступних оперативно-розшукових заходів: опитування осіб за їх згодою; контрольних закупок товарів; вилучення предметів, документів і даних; здійснення візуального спостереження в громадських місцях. Результати окремих оперативно-технічних заходів (зокрема зняття інформації з каналів зв'язку) ознакою допустимості не володіють¹.

Підводячи підсумок розгляду питань, пов'язаних з оцінкою результатів оперативно-розшукової діяльності, слід зазначити, що для визнання їх доказового значення теоретичний і практичний інтерес має їх діагностика з позиції вивчених критеріїв – належності, вірогідності і допустимості.

УДК 351.746.2:340.5 ■ **ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ НЕГЛАСНО**
Д.С. Алексенко ■ **ОТРИМАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ:**
■ **ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

У статті аналізуються питання правової значимості негласно здобутих відомостей в контексті порівняльно-правового дослідження. Визначено особливості використання результатів оперативно-розшукової діяльності у правоохоронній практиці іноземних держав.

Ключові слова: порівняльно-правові аспекти; розслідування злочинів; оперативно-розшукова діяльність; результати оперативно-розшукової діяльності.

В статье анализируются вопросы правовой значимости негласно полученных сведений в контексте сравнительно-правового исследования. Определены особенности использования результатов оперативно-розыскной деятельности в правоохранительной практике иностранных государств.

Ключевые слова: сравнительно-правовые аспекты; расследование преступлений; оперативно-розыскная деятельность; результаты оперативно-розыскной деятельности.

In article the question about legal importance of operational detection results in comparative-legal perspective are analyzed. An application information received in operational detection at foreign judicial practice are investigated

Key words: comparative legal aspects; investigations of crimes; operational detection; results of operational detection.

Національне законодавство, що стосується оперативно-розшукової діяльності та кримінального судочинства переживає період глибокого та радикального реформування. Ці обставини зумовлюють активізацію наукового пошуку, особливо в частині використання в доказуванні результатів оперативно-розшукових заходів, оскільки саме ці аспекти правової реформи сприймаються неоднозначно і спричиняють наукову дис-

¹ Тертишник В.М., Антонов К.В. Допустимість використання при доказуванні даних, здобутих органами оперативно-розшукової юрисдикції // Права людини і інформація: Збірник наукових праць. – К.: НАВСУ, 2001. – С. 120-123.